

HEMBYGDI

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 3 September 1997
Årgång 26

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
Milstolpar i Upplands Väsby med omnejd	6
Milstolpar i Stockholms län	7
Med flaggan i topp	10
Med buss och båt mot Vadstena	11
Uppland och Mälardalen i historiskt perspektiv	14
Varför heter vägen så?	15
Två pojkminnen från 30-talet	16
Hammarby prästgård under 900 år	17
Prästboställen i Hammarby församling under senare år	18
Hembygdsgårdens dag	18
Från en gammelvärlds stigar och hjulspår	19
Korsordslösning	23

”Hembygden” är tacksam för bidrag med lokal anknytning. Men skriv kort - önskvärt 2 A4 sidor.

Styrelsen

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

**När får Upplands Väsby en egen tidning ???
som utöver annonsering intresserar sig för lokala
kulturyttringar?**

Ordföranden har ordet

Sommaren 1997 synes ej bli sig lik tidigare somrar, vare sig vad det gäller klimatet, eller förverkligandet av de egna planerna. Vilket gör att jag idag den 5 juli ägnar mig åt att skriva detta, som sannolikt inte når medlemmarna före början av oktober. Tyvärr kan jag i detta nu ej planera för den närmaste tiden.

IDEELLT ARBETE

I Ledungen, tidskrift för kultur och miljö i Stockholms län, har Stockholms läns hembygdsförbunds ordförande, Göran Furuland, tagit upp frågan om ideellt arbete, samt forskningen därom, en forskning som starkt inriktar sig på frågan om dess betydelse som välfärds- och serviceproducent. Det som varit pådrivande för denna forskning är en omprövning av den offentliga sektorns roll och välfärdsstatens förtroendekris samt den ekonomiska krisen. Detta kan leda till en viss uppdelning av samhället i olika sektorer, en statlig, en ideell, näringslivet och hushållen, den ideella skulle då bidra med fritidsaktiviteter och intresseorganisering.

Den ideella sektorn i Skandinavien kännetecknas av sin långt drivna samverkan med samhället. Det internationella forskningssamarbetet har formulerat fem nyckelkriterier som utmärker de ideella organisationerna, varav här skall nämnas punkt 3, de skall vara ideella, d v s

inte vara ämnade att generera vinst till förmån för ägare eller styrelse. Punkt 4, de skall vara självstyrande, de skall kunna kontrollera sina aktiviteter. Punkt 5, de skall kunna vara föremål för ideella insatser eller gåvor eller donationer. Forskarna fann även intressanta ekonomiska data, som att 1992 omsatte den ideella sektorn i Sverige 60 miljarder, till detta utförde de aktiva ett ideellt arbete som i pengar motsvarade 70 miljarder kronor, vilket var lika mycket som omsättningen i de 10 största företagen i Sverige. Vidare konstaterades att äldre kvinnor gör den största ideella insatsen i detta oavlönade arbete.

DEN FELANDE LÄNKEN?

Den 15 februari var hembygdsföreningarna inbjudna till en diskussion om införandet av ombud i hembygdsföreningarna, vad skulle man kalla dem, kanske kulturombud, som redan använts i andra sammanhang, länsmuseumombud ansågs ej heller lämpligt - då kunde någon förledas tro att de var anställda av länsmuseumet.

För att eliminera dessa missförstånd vilka kunde uppkomma, räknar både Hembygdsförbundet och Länsmuseumet att den person som skall skapa aktiva kontakter i framtiden på det lokala planet mellan den offentliga kulturmiljön och

hembygdsrörelsen skall heta hembygdsombud, till gagn för bägge parter samt det nationella kulturarvet.

LÄNSFÖRBUNDET - EKONOMIN

På årsmötet ventilerades förbundets ekonomi, man kunde konstatera ett visst systemskifte. Besvikelsen var påtaglig över att någon uppräknig eller kompensation av de ständigt återkommande ökade dagliga utgifterna ej erhöles. Det som märks är lägre eller stagnerade bidrag för de fasta utgifterna men att stora projektbidrag utdelas. Mot denna bakgrund ställs frågorna: Kan man klara av arbetsuppgifterna på ett bra sätt under sådana förhållanden? För det andra: Blir alla projekt verkligen i överensstämmelse med den ideologi och verklighet som folkrörelserna och organisationerna vill utveckla och gagna? För det tredje: Styr denna projektideologi över oss att bli ett slags springpojkar åt politikerna, där vi ständigt jagar projektpengar vars ändamål allt mer fjärrar sig från vad handlingsprogram och ändamål föreskriver? (Källor: Ledungen nr 1 och 2, 1997) Dessa frågor berör i stort sett samtliga medlemmar i våra hembygdsföreningar, även om man inte behöver känna till detaljerna.

VERKSAMHET OCH HÄNDELSER I VÅR FÖRENING

Den 6:e juni vår Nationaldag högtidlighölls på sedvanligt sätt på gårdstunet vid Runby Nedra, vilket refereras på annat ställe i vårt blad. I maj nåddes vi av sorgebudet: Lennart Widestam hade plötsligt gått ur tiden.

Han var ersättare i styrelsen, en stor tillgång för det praktiska arbetet inom föreningen, redan har hans frånvaro kommit till synes. Lennarts inställning var, göra det som krävs utan att invänta att någon annan skall göra det. I hans livsfilosofi märktes tidningsmannens sätt att tänka, gör det som skall göras idag, i morgon är det för sent. När detta läses har vi förhoppningsvis kunnat adjungera två nya styrelsemedlemmar som ersättare för de två som av sagt sig styrelseuppgiften efter invalet på årsmötet samt en ersättare för Lennart Widestam.

Tidsmässigt är Hembygdsgårdens dag den 3 aug. och Kulturhusens dag den 14 sept. också avklarade när detta läses.

De program som inträffar senare i höst, är ej helt klara. För att minimera föreningens utgifter har jag tänkt mig att vid höstens första Öppet hus hålla ett föredrag om den före detta svenska, finska staden Viborg i Karelen. För något år sedan berättade jag om Viborg, porten mot öster, med dess kulturliv från orten Repino på den finska sidan intill den ryska gränsen där konstnären Ilja Repin bodde under 1920-talet till sin död 1930 och anläggningen Monrepo, den säregna parken väster om staden Viborg. Under några år på 1930-talet var Viborg min hembygd, kanske de åren i en ungdoms liv, då man omedvetet präglar intrycken i sitt minne, för att inte tala om de intryck som tvang sig på oss, som försvarade Viborg 1944. Vi såg staden förloras och den röda fanan med hammaren och skäran hissas, erövrarens symbol. I år, 53 år senare, besökte jag åter Viborg. Upplevelsen blev som

jag väntat, en blandning av återseendets glädje och fredens tystnad på det positiva konto, och förfall och handfallenhet på det negativa konto. De flesta hus med gammalt kulturvärde stod kvar med sina sargade fasader, men bl.a. Runda tornet, ett byggnadsverk som Gustaf Wasa anbefallde skulle ingå i stadsmuren, stod kvar. Viborg en sargad stad, avser jag berätta om i höst på "Öppet hus".

Vad som bekymrar mig mest när det gäller hembygdsföreningen, är att vi inte kan väcka ungdomarnas intresse för vår gemensamma hembygds historia, att vi inte är den enda föreningen med dylika problem är ingen tröst. Vi kan ändå glädja oss åt att vi har ett ganska konstant antal trogna medlemmar och att en del nya anmäler sig som tillhör dem som vuxit upp och bott i Upplands Väsby hela sitt liv. Hur värdefullt det är visar bl.a. att vi lyckats namnsätta husen på panoramabilden av Väsby villastad från början av 1900-talet, som hänger nere i ladugården, vår samlingslokal. Tack Rolf Engdahl, Lennart Hedlund och Bertil Widlund!

Årets utfärd den 14 och 15 juni blev i mitt tycke lyckad, arrangör var Favoritresor, som fullföljde det avtalade programmet på ett bra och trivsamt sätt, guiden uppträdde trevligt och belevat. Referat av resan följer på annan plats i Hembygden.

Gösta Karlsson

PROGRAMUTBUD MED BIBLIOTEKET

Bokcaféer på biblioteket

"Glada vi till skolan gå"

Väsbykväll med Sixten Berg om skolhistoria och skolhistorier från gamla Uppl. Väsby onsd den 10 sept. kl. 19.

Stockholmaren Linné. I Carl von Linnés fotspår, växter i stockholmstrakten samt inslag från Runsa och Stora Väsby. Nils-Erik Landell berättar och visar bilder. Medarrangörer: Upplands Väsby Hembygdsförening och Naturskyddsföreningen. Onsd den 15 oktober kl. 19.

Törnros-slingan kring runstenen - Jan Fridegård 100 år. En Fridegårdsafton med Lars-Göran Ahlqvist onsdag den 5 november kl. 19.

Tips på hårda julklappar
Väsby bokhandel och biblioteket presenterar gamla och nya läsfavoriter onsdag den 26 november.

Biblioteket liksom Hembygdsföreningen är båda bärare av en kulturtradition, som manar till samarbete.

Öppet Hus i Ladugården

Söndagen den 12 oktober 1997 kl 14.

Program: Gösta Karlsson kåserar, beledsagad av diabilder, om Viborg (Karelen). Ruiner och klassisk arkitektur efter 53-årig rysk förvaltning.

Välkomna, servering till självkostnadspris.

GK

Milstolpar i Upplands Väsby med omnejd

Inga hel-milstolpar i Upplands Väsby

Inga hel-milstolpar/stenar ligger inom Upplands Väsby's gränser. Strax söder om kommungränsen mot Sollentuna, i Rotebro, står Uppsalavägens 2 milsten och norr om gränsen mot Norrsunda/Märsta, vid Vallstanäs, står Uppsalavägens 3 milsten. Norr om kommungränsen mot Skånela/Märsta står Almunge- (Gottröra-) vägens 3 milsten vid Harg.

Hel-milstenarna är "under-tecknade" av den landshövding som innehade ämbetet vid tiden för stenens

uppsättande. Hel-milstenarna längs Uppsalavägen är uppsatta under Teodor Ankarcronas tid som landshövding i Stockholms län, dvs mellan 1743 och 1750. Det var denne Ankarcrona, som

också var amiral, som 1744 köpte Runsa-egendomen i Eds socken.

3 av 5 milstolpar försvunna!

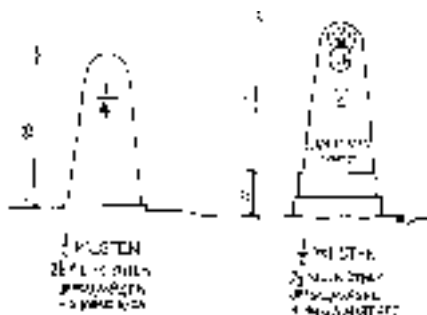
Inom Upplands Väsby's nuvarande gränser har det ursprungligen funnits 5 milstolpar (se kartskissen):

- tre längs kungsvägen mellan Stockholm och Uppsala

- två längs Almungevägen (som egentligen borde kallas Gottröravägen).

Längs Uppsalavägen är stenarna 2 1/4 och 2 1/2 mil från Stockholms slott bevarade. 2 3/4 milstenen öster om den gamla plankorsningen mellan järnvägen och landsvägen sydost om Verka fanns kvar på 1970-talet men är idag borta (Banverket!?).

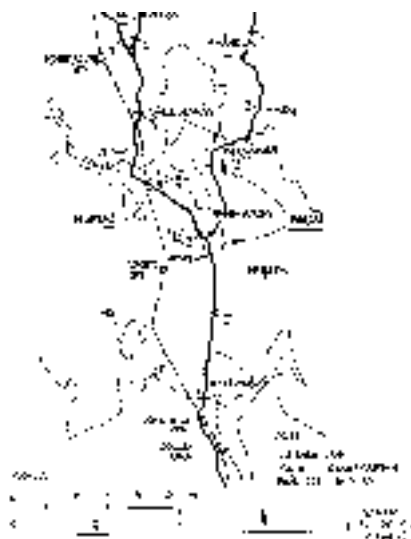
2 1/4 milstenen är en vanlig enkel kvartsmilsten med "1/4" som enda in-

skription. Stenen står vid Johannesdal, där Uppsalavägen korsar över E4:an. Kvartsmilstenarna anger aldrig de hela milen, dessa fick de resande hålla räkning på själva med hjälp av helmilstenarna!

2 1/2 milstenen, som står strax norr om Gamla Apoteket, är prydd med en kungakrona och inskriptionerna "G III", "1/2" och "J. J. Gyllenborg LandsHd". Stenen är således uppsatt under Gustaf den tredjes tid och under Jacob Johan Gyllenborgs tid som landshövding i Stockholms län 1770-1788. Släkten Gyllenborg har anknytningar till Upplands Väsby i och med att Jacob Johan Gyllenborgs farbror Fredric köpte Torsåker 1729. Tillsammans ägde Fredric och Jacob Johan Gyllenborg stora delar av nuvarande nordöstra Upplands Väsby och Johan Jacob bodde några år strax efter mitten av 1700-talet på Odenslunda.

Båda milstolparna på Gottröravägen är borta. 2 1/2 milstolpen stod strax nordost om vägskelet vid Gamla Apoteket och 2 3/4 milstolpen stod vid Torsåker.

Om någon av Hembygdens läsare känner till något om de försvunna milstolparna så hör av er till undertecknad!

Klas Lundkvist, tel. 590 936 81

MILSTOLPAR I STOCKHOLMS LÄN

av Gabrielle Pranzlau-Enander

Kanske du som bor i Stockholms län har sett att det står stenstolpar, milstolpar, utefter vissa av våra vägar. Men vet du orsaken till att de står där? Kanske någon har uppmärksammat att en del av milstolparna numera lyser i all sin prakt? Det beror på att Väverket tillsammans med Stockholms läns museum och Länsstyrelsen under de senaste två åren hållit på att rusta upp dem. Milstolparna tvättas, lagas och målas. Fundamenten restaureras och marken omkring röjs så att milstolparna blir mer synliga för trafikanterna.

Idag har milstolparna ingen praktisk betydelse längre, men de är fornlämningar som berättar om en svunnen tids stridigheter mellan myndigheter och bönder. En tid då landsvägstrafiken ökade i betydelse.

Det hela började under medeltiden. Då ansågs det som en självklarhet att bönderna skulle ta emot kungen och hans hov som gäster i sina hem när han färdades genom riket och att de hjälpte honom med skjutsning av personer eller packning om så behövdes. Det var bara det att denna självklara gästfrihet utvecklades alltmer till en plåga för bönderna. Alla som på minsta sätt ansåg sig

vara ute i kungens eller kronans ärende utnyttjade denna rättighet.

Under 1600-talet ökade resandet väldigt mycket i vårt land. Det berodde bland annat på fler kontakter med Centraleuropa och att Sverige hade blivit en stormakt att räkna med. Allt fler utlänningar kom inresande med hjulförsedda fordon för att hjälpa till med utvinningen av vårt goda järn. Adeln byggde sina gods på landet men behövde resa in till städerna för att sköta sina ämbetsysslor. Under 1600-talet inrättades också flera stora ämbetsverk som bidrog till mycket resande, exempelvis Postverket.

Bönderna fördelade skjutsplikten mellan gårdarna i socknen. Någon från gården, bonden eller en dräng, skulle hämta upp de resande vid närmaste gästgiveri och skjutsa dessa till önskad ort eller till nästa gästgiveri. De var tvungna att invänta de resande vid gästgiveriet. Självklart klagade bönderna över att skjutsningen tog mer och mer tid i anspråk och att de inte hann sköta sina gårdssysslor. Skjutsningen gav upphov till ideliga stridigheter på tingen.

Resandet för kronans och hovets ämbetsmän ökade kontinuerligt och man insåg att den fria skjutsningen blev alltmer betungande för bönderna. Därför infördes år 1642 skjutsfärdspenningen - en avgift som skulle betalas för en viss skjutsad sträcka. Ämbetsmännens reseräkningar lämnades till Kammarkollegiet som skulle kontrollera reseräkningarnas riktighet, vilket var svårt eftersom Kammarkollegiet saknade uppgifter om avstånden mellan olika orter och mellan gästgivargårdarna. Även mellan ämbetsmannen och den skjutsande bon-

den uppstod ofta stridigheter om den nyss skjutsade sträckan varit längre än vad ämbetsmannen ansåg.

Gästgiveriförordningen från år 1649 skulle lösa dessa bekymmer. I den står under punkt 7 " när vägarna således äro rödde och lagade, skola de ock mätas med snören, så att alla mil blir lika långa, och skall 6000 famnar göra en mil, och vid var mil uppsättas visse stenar och kännemärken, den resande man till rättelse". Vägarnas mätning och uppsättning av milstolpar var direkt avsedd för att kronan skulle kunna kontrollera utgående skjutspenningar och traktamenten samt i största allmänhet för att ordna upp skjutsväsendet.

Det var aldrig allmogen och skjutsbönderna som drev på anskaffandet av milstolpar. Initiativen till uppsättning av milstolpar kom alltid från kronans ämbetsmän och landshövdingar, som många gånger nog även ville monumentera sig själva.

Under 1650-talet utfördes de första vägmätningarna i vårt län. Givetvis var det de största vägarna som först blev aktuella. Vägarna från Stockholm till Södertälje, Uppsala, Grisslehamn och Dalarö mättes av lantmätare Peder Månsson Meenlös och markerade varje mil med en enkel trästolpe. Från den här tiden omnämns i dokumenten endast ett fåtal milstolpar i sten.

Under 1720-talet genomfördes nya omfattande vägmätningar men nu markerades varje helmilplats med två resta trästolpar och varje halv- respektive kvartsmilplats med en stolpe. Genom att varje kvartsmil var markerad var det

möjligt för resenärerna att själva räkna fram skjutsens längd.

Dessa trämilstolpar blev med tiden i allt sämre skick och landshövdingen Teodor Ankarcrona beställde därför på eget bevåg helmilstolpar vid Kolmårdens marmorbrött. På dessa skulle det stå antal mil från Stockholm och hans namn och titel, exempelvis "4 MIL IFRÅN STOCKHOLM ANKARCRONA LANDSHÖVDING". Efter landshövding Ankarcronas död 1750 visade det sig att milstolparna inte var betalda men dödsboet tog på sig kostnaden för de 18 huggna helmilstolparna. 11 av dessa milstolpar står kvar än idag utefter gamla landsvägen mot Uppsala och mot Södertälje.

De flesta av våra ca 300 milstolpar i Stockholms län sattes emellertid upp på initiativ av landshövding Jacob Johan Gyllenberg efter år 1777. Även dessa milstolpar höggs i marmor från Kolmården. Beställningen gjordes hos Marmorbruket i Kolmården där landshövding Gyllenberg hade en andelsmajoritet. Dessa stolpar höggs med toppig eller rundad topp och på dem skulle hans namn stå, exempelvis "1 MIL FRÅN STOCKHOLM J:J:GYLLENBORG LANDSHD". Helmilstolparna kröntes med kungakronan och GIll för Gustav den III. Projektet betalades av allmogen, en avgift per milstolpe som sattes upp i respektive härad.

Milstolparna skulle alltid stå i en bestämd ordning utefter en vägsträcka. Efter en helmilstolpe kom en 1/4 milstolpe, sedan en 1/2 milstolpe och sedan åter en 1/4 milstolpe för att återigen följas

av en helmilstolpe. En mil bestod av 10.689 meter.

Under 1800-talet genomfördes även privata mindre milstolpsprojekt initierade av landshövding och godsägare utefter landsvägssträckor, bland annat i Sorunda och på Mälåröarna. I området kring Fasterna i Norrtälje kommun restes under 1800-talet nya milstolpar av ek. En av dessa, en helmilstolpe på vilken det står "8 - mil - ifrån - STOCKHOLM" finns på läns museet i Uppsala. Färgrester avslöjade att texten en gång varit målad i gul färg.

I jämförelse med många andra län så finns det i vårt län få milstolpar av gjutjärn. Emellertid lät landshövding Robert von Kraemer 1850 beställa nya järnstolpar till Uppsala län och reste dem i de äldre 1700-talsfundamenten. Av dessa finns fem stycken i vårt län beroende på att länsgränserna under senare tid har ändrats.

De sista nytillverkade milstolparna inom länet höggs i sten sommaren 1870. På Svanberga gästgivaregård hölls 1869 auktion om vem som ville åta sig arbetet med att reparera 17 befintliga milstolpar samt nytillverka två till Söderby-Karls socken. Muraren N Svensson åtog sig arbetet och man kan än idag se att de två nygjorda stolparna avviker från de vanliga 1770-talsstolparna, som annars är vanliga i trakten.

Som vi ser så har man periodvis under århundradena tagit sitt ansvar och rustat upp milstolparna. Nu är det alltså dags igen. Vägverket har tillsammans med Länsstyrelsen och Stockholms läns museum sedan 1994 renoverat ca 50

milstolpar av länets ca 300 milstolpar. Arbetet planeras att fortsätta framöver. I första hand väljs vägsträckor utefter vilka ännu många milstolpar är bevarade. Det är nämligen meningen att dagens trafikant ska kunna få en upplevelse av att den vägsträckning han färdas på har nyttjats under århundraden. Milstolparna utefter de gamla landsvägarna Stockholm - Norrtälje och Stockholm - Dalarö är idag upprustade, tvättade och imålade. När vintern har släppt sitt grepp fortsätter upprustningen av milstolparna i Sorunda. Framöver planeras att även vissa platser ska få informationstavlor, som berättar om milstolparnas historia.

Då vägar ska breddas och vid ombyggnader av trafikplatser behöver ibland de gamla milstolparna flyttas. Så skedde vid Haga Norra trafikplats strax norr om Stockholm. Då vägarbetet påbörjades 1992 togs milstolpen i förvar av Vägverket och under 1994 restes milstolpen åter på en ny lämplig plats i närheten av det ursprungliga läget. Milstolpen hade flyttats flera gånger tidigare eftersom trafikplatsen byggts om många

gånger sedan 1700-talet. Fundamentet som togs tillvara -92 var inte originalfundamentet utan troligen från vårt sekel och därför beslöts att milstolpen skulle återuppföras i ett stenfundament med ursprungliga mått från 1700-talet. Nu står milstolpen i ett 1,20 meter högt fundament av kallmurad sten. Därigenom ser den mycket ståtlig ut på sin nya plats och blickar ut över vår tids flerfiliga trafikled. Ibland undrar jag vad den tänker?

Mycket fakta är hämtat ur Stefan Nordin, Underlag och anvisningar för upprustning av milstolpar i Stockholms län, 1994 (opublicerad). Han är privatforskare som under ca 20 års tid forskat om milstolparna i Sverige.

Författaren har välvilligt ställt denna artikel till förfogande för publicering i "Hembygden". Från Ledungen 2/97

AMK

MED FLAGGAN I TOPP

I strålände solsken firades nationaldagen för femte året i rad den 6 juni vid hembygdsgården. Firandet sker i samarbete med kommunen och man tar tillfället i akt att samtidigt dela ut medborgarskapsbevis till dem som under föregående år blivit svenska medborgare och vill ta emot sitt medborgarskap på detta sätt, ett för dagen mycket passande arrangemang.

Syrén- och kaffedoften hade spritt sig över gårdstunet när en mässingssextett från musikskolan manade till samling med brunnsmusik. En talrik skara hörsammade kallelsen och kvällens program inleddes.

Hembygdsföreningens ordförande Gösta Karlsson hälsade alla välkomna till hembygdsgården och vände sig särskilt

till de nya medborgarna med citatet "brist på mångfald kallas enfald".

Musikskolans klass 4 D sjöng så "Nu grönskar det i dalens famn" och "Idas sommarvisa" och därefter var det dags för kommunfullmäktiges ordförande Eva Johansson att hålla välkomsttal till de nya svenska medborgarna. Hon framhöll litet skämtsamt allt som anses typiskt svenskt och lagom och hoppades att de nya medborgarna skulle bidra till ett färgstarkare och kanske litet mindre fotriktigt samhälle. Efter att Väsbykören och musikklass 4D hade framfört ett par sånger till delade så Eva Johansson ut medborgarskapsbevisen till ett tjugotal nya svenska medborgare tillsammans med en liten svensk bordsflagga av trä.

Väsbykören tog sig ton igen varpå alla närvarande unisont sjöng nationalsången och utbringade ett fyrfaldigt leve för Sverige.

1996 års Väsbybo, Marianne Liljedahl, höll 6 juni-talet. I sitt tal knöt hon an till egna erfarenheter av in- och utvandringens svårigheter. Efter att ha

bott sammanlagt 14 år utomlands, bl.a. i England, Spanien och Gambia, menade hon att det inte varit helt lätt att återvända till Sverige och att livet i olika länder har olika svårigheter och lösningar.

Som sista punkt på programmet uppträdde traditionsenligt Hembygdsföreningens folkdanslag, och efter detta kunde man dricka kaffe, tillhandahållet från Hembygdsgårdens köksfönster, titta på utställningen "Från jordbruksbygd till industrisamhälle" och så småningom också höra folkmusik från gräsplanen, där kända profiler som Per Wallin, Olle Gustavsson, Ola Söderström, Siv Sabel m.fl. spelade "Runsavalsen", "Jämt sjå", "Maja" och andra låtar, lämpade för sammanhanget. Flaggan halades kl. 21 men spelmannsstämman fortsatte tills skymningen föll. Ett nationaldagsfirande precis som vi vill ha det.

Välkomna alla, nya och gamla medborgare, nästa år!

Inga Lisa Gustafsson

MED BUSS OCH BÅT MOT VADSTENA

Lördag morgon den 14 juni samlades vi, en grupp på 26 personer, i hållande regn för en tvådagars utflykt till Östergötland. Vid första uppehållet för kaffe vid Nyköpings Bro hade regnet upphört. När bussen stannade nästa gång, vid Bergs slussar, lyste solen. Resten av dagen hade vi det bästa tänkbara väder. Nära Bergs slussar ligger Vreta kloster, en fridfull plats. Klostret från 1100-talet drogs in vid reformationen.

Kyrkan lever som församlingskyrka. Ett mycket vackert kyrkorum, för dagen smyckat till bröllop. Kören övade i koret och vi noterade en fin akustik.

I Borensberg - platsen hette förr Husbyfjöl, som lär betyda husaby vid spången - klev vi ombord på Götakanalbåten "Kung Sverker". Under färden över sjön Boren smakade det bra med vätternlax till lunch. Vid Borenschult passerade vi 5 av kanalens 58 slussar och

gled sedan mjukt och i sakta mak mot Motala. Något mera rofylt får man leta efter. Vi njöt av villaträdgårdarna och av alla blommor, smörblommor, hundkex och grässtrån vid sidan av kanalen. Den gamla dragvägen utmed kanalen är idag vacker cykelväg.

Kaptenen på båten underhöll med otroliga skepparhistorier men visade sig också ha förmåga att informera om kanalens historia och sevärigheterna. Långt tillbaka i tiden hade det funnits tankar på att genom en kanal förbinda Väner och Vättern med Östersjön. Baltzar von Platen (1766-1829) blev den som presenterade ett projekt för kanalbygge. År 1832 invigdes östgötalinjen av kanalen. Von Platens avsikt var att kanalen skulle vara en transportled och befrämja landets industri. Så blev det inte i någon större utsträckning. Kanalen är nu mest en turistattraktion. I samband med kanalbygget grundade von Platen också Motala Verkstad, kallad den svenska industrins vagg. Strax innan Motala passerade vi von Platens grav.

Väl framme i Motala mötte vår buss och den fick sedan trängas med cyklister i Vätternrundan på väg i mål. Vi åkte snabbt vidare mot Övralid. Här bodde diktaren och nobelpristagaren

Verner von Heidenstam från 1925 till sin död 1940. Huset hade han själv ritat, en pampig och stram byggnad i en blandning av svensk herrgård och italiensk stil. Från sitt sovrum kunde han se röken stiga från sitt barndomshem Olshammar. Hans gravplats finns på Övralid med den inskrift som han själv formulerat: "Här vilar stoftet av en gammal man. Tacksam prisade han det ofattliga att det förunnades honom att genomleva ett liv på jorden som människa". Vid en rundvandring i det orörda hemmet kunde vi förnimma atmosfären och njuta av en hänförande utsikt över Vättern. Besöket avslutades med kaffe och hembakta wienerbröd ute i det fria vid den s.k. Farfarsstugan.

Sista målet för resan den dagen var Medevi Brunn, där vi skulle äta middag och övernatta. En guide förde oss runt i området och berättade bland annat att Gustaf Soop, en släkting till Heliga Birgitta, år 1674 blev ägare till Medevi säterigård. Han visste att det på hans nya marker fanns en källa, som använts sedan urminnes tider. Den 25 juli 1678 kom läkaren och vetenskapsmannen Urban Hiärne till Medevi för att analysera vattnet i källan och fann "att vattnet är förmer än andra medikamenter". Den

dagen räknas som Medevi Brunns födelsedag. Källan fungerar alltså jämt och även vi fick smaka av det järnhaltiga vattnet.

Medevi är Nordens äldsta hälsobrunn.

Gustaf Soop grundade också ett hospital för fattiga, sedermera kallat Allmänna lasarettet. Under 1700- och 1800-talen var det ett av de större i landet. Bad, inpackningar, fasta, vattendrickning, mat och vila bidrog till att cirka 80 % av patienterna förbättrades. Societeten uppförde under 1700-talet egna sommarhus på Medevi. Det blev Sveriges första fritidsby. Societeten tillsammans med Medevis ägare bekostade vården på lasarettet. Sjukhuset och kurortsverksamheten bedrevs ända fram till 1982.

Medevi har en egen brunnskyrka. Vid besöket där utsågs vår medresenär Uno Lundgren till "brunnspredikant" och fick från predikstolen över altaret läsa den bön, som förr alltid bads innan man drack av det hälsobringande vattnet. I Apothekeket finns Sveriges äldsta apoteksinredning, hitflyttad från Vadstena. Ett hus rymmer 1700-talsmöbler, som stått som förebild till de möbler i gammal stil som idag säljs av IKEA. Medevi Brunn är idag öppet för konferenser, hotellgäster och lägerverksamhet, även vandrarhem. Här kan man stressa av i vacker 300-årig kulturmiljö.

Den andra dagen på vår utflykt kom vi till östgötaslätten med Tåkern och Omberg. Fälten lyste gula av raps men också röda av vallmo och vita av baldersbrå. Här ligger ett nyinvigt nunnekloster i rött tegel, Heliga Hjärtats kloster. Inte långt därifrån finns Alvastra, ruinen efter landets äldsta munkkloster. Klosteret revs på 1520-talet av Gustav Vasa och stenarna användes till slottsbygget i Vadstena. I denna ruin kunde vi

gå omkring i lugn och ro. Skyltar gav fin information om hur klostret fungerar.

Vi besteg Omberg per buss och njöt av vidunderlig utsikt över Vättern. I Vadstena promenerade vi med guide, upplevde något av småstadsidyllen, beundrade knypplade spetsar i skyltfönster och besåg Gustav Wasas slott från mitten av 1500-talet. Efter god lunch på Vadstena Klosterhotell, tidigare munkkloster, fortsatte guidningen i Bjällboättens palats, som i mitten av 1300-talet skänktes till Birgitta Birgersdotter, Heliga Birgitta, för att användas till kloster. Birgittas dotter, Katarina, började bygga en kyrka vid klostret, invigd 1430. Det är en mäktig kyrkobyggnad och innehåller många unika konstskatter. Sedan 1829 är kyrkan församlingskyrka i Vadstena. Klosteret levde kvar en tid efter reformationen och stängdes 1595. Birgittasystrarna återvände till Vadstena 1935 och finns här fortfarande, dock i andra byggnader.

Efter uppehåll för kaffe vid Stavsjö bruk återvände vi till Upplands Väsby, berikade med mycket ny kunskap och med nya intryck av historiska miljöer och vackra platser. Vi hann med otroligt mycket på kort tid och ändå kändes det aldrig stressigt. Vår ledare från Favoritresor tog det lugnt och lämnade utrymme för enskilda samtal och upplevelser. Vi var också en anmärkningsvärt disciplinerad grupp, där alla passade uppgjorda tider.

Et stort tack till dem som medverkat i planeringen av resan och till Favoritresor som på ett utmärkt sätt svarade för det praktiska.

Kerstin Hammarin

Uppland och Mälardalen i historiskt perspektiv

Uppland är vårt ur geologisk synpunkt yngsta landskap, och det blev också sent bebott av människor. Då de första flockarna av renjägare vandrade in i Skåne för ungefär 12 000 år sedan var Uppland fortfarande täckt av den stora inlandsisen. Då denna slutligen smält undan ca 7000 år f.Kr. låg Uppland ännu till större delen under havsytan.

Redan under isens avsmältningsskede, när landet undan för undan befriades från ismassans tyngd, påbörjades emellertid en landhöjning som fortfarande pågår och varje år lägger ytterligare ett stycke fast mark till Upplands yta. Detta landhöjningsförlopp, som påverkat hela den uppländska kulturutvecklingen, låter sig väl studeras vid kusten, där man finner relativt sentida lämningar av båtplatser och grunder till fiskebodar långt upp på land. Lantmäterikartorna från 1600-talet och framåt visar också tydligt hur landhöjningen medfört att hamnar och inseglingrännor grundats upp och med korta intervaller framtvingar flyttning till andra platser.

Under den yngre stenålderns senare del, eller omkring 2000 år f.Kr., beräknas Östersjöns nivå ha legat ungefär 20 à 25 meter högre än idag och Mälaren var sålunda ett innanhav. Vid denna tid kom de första stenåldersmänniskorna till trakten vi befinner oss i. De kom från det inre av Uppland för att här i den dåtida skärgården fiska och jaga säl.

Vid övergången till bronsåldern (ca. 1500 - 500 f.Kr.) började Upplands kust anta de nuvarande konturerna, men alltså var stora delar av det nutida landet vattentäckta. Strandlinjen antas vid mitten av bronsåldern ha legat omkring 15 m. högre än idag. Livsbetingelserna var inte som förr för fångstkulturen. Men de flacka strandängarna, som växte sig allt större för varje år som gick, kunde i stället bjuda på ett förträffligt kreatursbete. Därmed var de naturliga förutsättningarna givna för en ny kulturform, bondenäringen. Eller kanhända rättare uttryckt, en bondenäring där djurhållning spelade den absoluta huvudrollen. Om man föreställer sig att ett fåtal familjer eller grupper som befolkade trakten var kringströvande herdar kommer man nog närmast sanningen.

Så småningom fick bosättningen en fastare karaktär, vilket medförde att den också lämnade efter sig väl urskiljbara spår i naturen: den äldre bronsålderns stora gravrösen i sina markanta lägen på bergs- och åskrön, väl synliga från de dåtida färdvägarna och vattenlederna, den yngre bronsålderns hållristningar, boplatser med långsträckta rektangulära husgrunder och högar av skörbränd sten och gravfält.

Den odlingsbygd, vars ursprung kan skönjas i bronsålderns herdesamhälle, befästes sedan under den äldre järnåldern (ca. 500 år f. Kr. - 500 år e. Kr.). Många av de brukningsenheter som fort-

farande finns kvar koloniserades redan under denna tid.

Under denna tid, den yngre järnåldern (ca. 500 -1100 e. Kr.), utvidgades odlingsbygden alltmer, och vid vikingatidens slut var de marker som lämpade sig för åkerbruk och boskapsskötsel tagna i anspråk i nästan samma omfattning som i våra dagar.

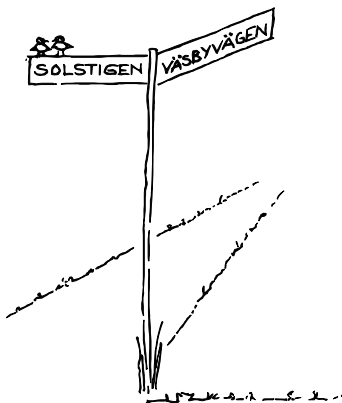
Landhöjningen under järnåldern förändrade kraftigt landskapsbilden. Från att under bronsåldern ha varit en skärgård

omskapades Uppland under järnåldern till ett sammanhängande landskap, genombrutet av omfattande vattensystem. Bebyggelsen samlades kring dessa vattendleder, och gårdar anlades på de väl-dränerade åsarna. Kring gårdarna uppodlades tegar och ned mot vattnet utbredde sig ängsmarkerna, nödvändiga för kreatursskötseln.

Källa: Börje Sandén

Sigurd Riberdahl

Varför heter vägen så?

Kvarnvägen

går mellan Centralvägen och Väsbyvägen. Här fanns Väsby Kvarn, Brädgård och Säg, där det drevs såg, hyvleri, brädgård och en kvarn med två par stenar och valsverk. Många hästskjutsar med säd gick under årens lopp till den kvarnen.

Här låg även Almedal, som från början var bostad åt anställda på Optimus och sedan blev kommunens första daghem. Alltsammans revs 1970, och marken blev parkeringsplats för tågpendlarna. Nu står där ett högt bostads- och affärshus.

Bryggerivägen

Där Kvarnvägen slutar vid Väsbyvägen tar Bryggerivägen vid. Den gick tidigare ända ner till ån och järnvägsövergången där bryggeriet låg. Man tillverkade läskedrycker och hade nederlag för öl. Innehavaren drev även ett åkeri och skötte distributionen till kunderna.

Tegelvägen

går från Bryggerivägen mot ån. Tegelbruket öppnades år 1904 och låg mellan nuvarande Tegelvägen och ån. Här fanns rikligt med material i den s.k. Lergruppen. Verksamheten upphörde 1914.

Inga Engdahl

Två pojkminnen från 30-talet

När jag blev söndagsskoleelev

Vi ungar i Väsby hade ett kärt tillhåll i vad vi på den tiden kallade Enbacken, som är ett skogsområde som ligger mellan Energiverket och Marabou.

Där fanns bl. a. en ganska stor och hög sten, som vi gärna klättrade upp på.

Vid det tillfälle jag ska berätta om var stenen ganska mossig och hal, så när jag äntligen hade kommit upp på den halkade jag baklänges och slog upp ett fult sår i bakhuvudet.

Att åka till lasarettet var inte tal om - man gick till David Johannesson, som förutom att han var förman på Optimus också var dess sjukvårdare. Alltså gick min mamma till Johannesson med mej, och jag blev omplåstrad.

Vad som sedan hände glömmar jag nog aldrig. Inte bara det att mamma neg och knixade för Johannesson - arbetartanterna gjorde så på den tiden - och frågade Joahnnesson hur mycket hon var skyldig. Svaret blev: Jag vill inte ha något betalt för det här men ser gärna att Lennart börjar i söndagsskolan. Det var inte vad jag hade tänkt mej.

Men det blev inte alls så hemskt som jag hade föreställt mej. Jag gick faktiskt så länge att jag fick en bibel, i vilken det står: Minne från Väsby Missionsförsamlings Söndagsskola år 1935. Faktum är att jag fortsatte sedan över till de litet äldre ungdomarnas Juniorverksamhet där vi bl. a. ägnade oss åt borstbindning, och en av mina lärare då det gällde att binda rotborstar var Bertil Widlund.

Kungen kommer

Till skolan kom bud att ett antal ungar skulle få medverka som statister i en film med Gösta Ekman. Det var Kungen kommer, som delvis skulle inspelas på St. Väsby. Från min klass blev vi ganska många.

Väl komna till St. Väsby fick vi klä om till vad som ansågs vara rätta kläder för ungar på en herrgård, och det blev den enda gång jag frivilligt har begagnat träskor.

Gösta Ekman var inte själv med vid inspelningen den dag vi var där, utan det var en stand in. Man skulle emellertid köra ett spann hästar ned genom allén mot Charlottenbergsvägen, och körsvennen då var Åke Ohberg. Han verkade vara lika stor novis som jag, och följderna blev att dåvarande baron De Geer blev lömsk och skulle visa hur det skulle gå till. Han for upp på kuskbocken och tog vägen ned mot allén. Vi ungar skulle heja och skrika och vara överlyckliga över kungen. Men det var inte jag, för jag hade väl inte mer än fått på mej träskorna förrän jag låg raklång i gruset, och det gjorde ont. Men nästa dag var allt förlåtet, för då vi hade averkat vårt pass fick vi varsin 2-krona och blev hemskjutsade var och en till sin bostad, och det var inte vilket äkdom som helst efter den tidens måttstock. Det som bjöds var en stor flott cabriolet med chaufför.

Då filmen kom till Väsby saknades som vanligt entrépengar och hoppet stod till "Rickard-Pelle", som skötte insläppet på bion. Han var generös som vanligt, och jag satte mej för att se min filmdebut. Det var inte mycket att se, hela avsnittet var bortklippt!

Lennart Hedlund

HAMMARBY PRÄSTGÅRD UNDER 900 ÅR

Den småländska Tiohärads-lagens kyrkobalk, ca 1250-talet, skriver angående kraven på prästkandidater:

” Han skall icke vara
mördare eller mandråpare,
icke kyrkotjuv eller klosterrymmare,
icke doblare eller drinkare,
icke skörlevnadsman eller skökoman.
Ren skall den vara,
som skall tjäna Gud”.

Han skulle också ha en gård till sin försörjning.

Om detta stadgar Upplandslagen i sin Kyrkobalk, skriven 1296:

” En sockens prästgård skall omfatta ½ markland jord. Där skall finnas 7 laga hus: Stuga och stekarhus, lada och sädesbod, visthus och sovstuga och fähus.”

Socknens 12 bönder = sockenmännen skall gemensamt upplåta jord och uppföra byggnader enligt ovan.

Prästen är skyldig tillse att hus och jord ej förfaller.

Hammarby socken blev från början av kristendomens införande huvudförsamling i Hammarby-Fresta pastorat. Pastoratet sköttes av en prästman som skulle bo i huvudförsamlingen. Därför

inrättades en prästgård i Hammarby socken. Det blev Västergården i Hammarby by. Den låg på kullen vid östra sidan av landsvägen där ”Idiotanstalten” byggdes 1884. Nu platsen för daghemmet Lergöken.

Västergården ägdes av kronan. Dess storlek var enligt Jordeboken år 1539 6 öresland = 3/4 Markland. (Markland var ett område som väl försörjde sin brukare. Årlig avkastning skulle ge en Mark silver).

Västergården var socknens och pastoratets prästgård tills början av 1400-talet. I bevarad handling omtalas den senast 1392. Prästgården flyttades till Borby/Borgby i Fresta i början av 1400-talet då gårdens ägare skänkte den till kyrkan. Där omtalas den för första gången 1417. Då är Fresta huvudförsamling i pastoratet och Hammarby utan prästgård.

Hjälppräst - Kaplan av namnet Kapell, fick Kyrkoherden själv avlöna. I Fresta omtalas den första Kaplanen 1619, i Hammarby först under senare hälften av 1600-talet. Då omtalas en kaplan boende i en stuga, skänkt till kyrkan.

Ändring blev det enl. Kyrkolagen av år 1686. Då skulle kaplan anställas av församlingen och två år senare - 1688 - omtalas att han bor i Klockarstugan.

Hammarby fick sin andra prästgård (den första var Västergården) den 3/5 1695. Då anslås Kyrkbyn till prästgård i

Hammarby socken (se Brev i Kammar-kollegium). Betr. namnet Kyrkbyn bör observeras att hemmanet var en av Hammarbys 7 gårdar. Sitt namn hade den fått för sitt läge bredvid kyrkan. Kyrkbyn var ett frälsehemman som tidigare tillhört bl a släkterna Falkenberg, Sparre och Ebba Oxenstierna-Gustafsdotter. Genom byte mellan en jungfru Ebba Sparre och Kronan blev kyrkbyn Kaplansgård i Hammarby socken 1695. Titeln Kaplan ändrades till Komminister på 1800-talet. Som prästgård fungerade den till 1904. Då hade den siste där boende Komministern Hjalmar Svensson köpt "Lindhem" och inrett den till privatbostad. Prästgården arrenderades ut som lantbruk. Prästgårdens timrade rödfärgade mangård är byggd 1791. En kort period i början av 1700-talet kallades gården Strand men det namnet vann inget varaktigt gehör.

Ovanstående är hämtat ur Göran Strömbecks arkivforskningar och Landskapslagarna.

Hugo Sabel

Prästboställen, Hammarby församling under senare år

Bland övriga fastigheter "Prästboställen" som varit i församlingens ägo kan nämnas Skänegården, som fram till år 1962 var privatbostad, då den samma år inköptes av församlingen och var kyrkoherdeboställe fram till år 1984, då den inköptes av Finnhammars Revisionsbyrå.

Vidare har vi fastigheten Charlottenborg, som varit i privat ägo från och till, men numera ägs av församlingen. Den har under en del år varit komministerboställe och är för närvarande boställe för församlingens kyrkoherde, Bernd Wohlgethan.

Det kan framhållas att båda dessa fastigheter var för sig har en intressant historisk bakgrund, vilket gör att de bör ges större textutrymme i annat sammanhang.

Bertil Widlund

Hembygdsgårdens dag

Första söndagen i augusti har utnämnts till Hembygdsgårdens dag. Då visar hembygdsrörelsen upp sina 1.000 hembygdsgårdar över hela landet. I Sverige finns 1700 hembygdsföreningar som bevarar och underhåller c:a 6000 byggnader.

I Väsby hade vi också Öppet hus på Runby Nedra med alla dörrar till stugor och lider på vid gavel, vilket också behövdes i sommarhettan. Vi visade utställningen i mangårdsbyggnaden, jordbruksredskapen och vagnarna i lidret, hade loppmarknad i mindre skala och serverade kaffe inne eller ute, allt efter tycke och smak.

En hel del väsbybor kom och gick under dagen och kanske såg de inte bara kulturföremålen utan också persikoträdet som i år har orkat bära fram flera frukter.

Vi hoppas att hembygdsgårdens dag väcker insikt om att det är viktigt att bevara och försvara den gamla folkliga kulturen och att hembygden är där man bor även om Ivar Lo-Johansson tyckte något annat!

FRÅN EN GAMMELVÄRLDS STIGAR OCH HJULSPÅR.

Denna berättelse bygger på en essä av Carl Jonas Love Almqvist. Den heter "Grimstahamns nybygge" och ingår i en samling kallad "Skällnora kvarn och andra folklivsberättelser".

Författarens bortgång och Olof Johanssons betraktelse.

Olof Johansson ögnade länge och intensivt den lilla notisen och fotografiet. Detta att kunna avbilda folk och föremål så bra var ju i sig något av ett under liksom mycket annat som hörde den nya tiden till. Så såg han alltså ut, den legendariske folklivsskildraren, poeten, romantikern m.m. Ålderns stämpel mera förstärkte än avlägsnade de viljestarka anletsdraget. Det avspeglade ett sorts trots och samtidigt ett ömsint inre leende. Olof erinrar sig genom tidsgapets svärmod farmor Lisas berättande om denne märklige man. Inte anade hon då i det tidiga 1820-talet att den frågvide herrn skulle skriva om lilla hon, nyligen änka då och ännu ej så utlevad och mått av år. Inte många skribenter har blivit så synade av en kritisk omvärld som denne Carl Jonas Love Almqvist. Mycket omskriven på gott och ont. Han har här och i många andra sammanhang blivit begåvad med synnerligen lovordande epitet och har sedan tidigare år omgivits med en nimbus av gåtfullhet. Runt

sig hade han jämväl en krets av begåvade, religiöst och litterärt intresserade unga personer. Han hade en allt uppslukande kunskapsörst. I kombination med sin pedagogiska ådra blev han en eminent skolman för en tid. Av Johan Waern och J.A. Hazelius blev A. betraktad som en stor andlig ledare. (Han var ju till allt annat även prästvigd.)

Endast ett fåtal kulturella nydanare har haft så beskäftiga belackare som A. De mest dubiösa uttalandena blir ganska effektivt avklippta genom de bevingade orden av självaste Johan Ludvig Runeberg till Zacharias Topelius med

C. J. L. Almqvist död.

C. J. L. Almqvist.

— Den ryktbare och snällske skriftställaren, den i så många afseenden märkvärdige, olycklige Carl Jonas Ludvig Almqvist afled stilla d 26 Sept., efter en kort sjukdom, nära 73 år gammal, i staden Bremen, der han var boende sedan September månad följande år, efter att intill den tiden, all sedan han om sommaren 1851 lemnade fäderneslandet, hafva vistats i Nordamerikas Föränts stater.

hänsyftning på A:s diktning: "Jo, ser du, när vår herre spelar en vacker visa, frågar han ej efter om han väljer en sprucken fiol!"

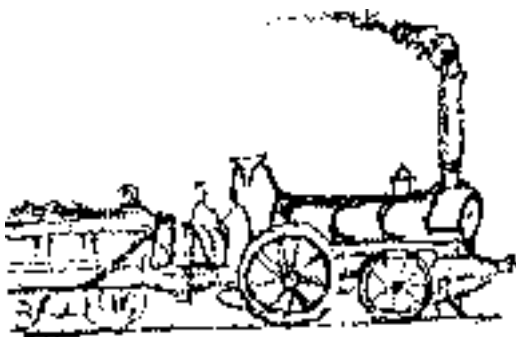
Starkt påverkad av den schweizisk-franske tänkaren Rousseau ville A. förverkliga sin önskan att som idealiserad bonde dela sin dag mellan boken och åkertegen. Vid sin sida valde han en flicka från hemgården, ett äktenskap som visade sig bli olyckligt. Vurmen för "ordi-jord" -tillvaro varade bara ett halvannat år. De trosvisna planerna utmynnade endast i de bittra erfarenheternas tårar, grämselernas rynkor och stannade därför på experimentstadiet. Mycket mer finns att säga om denne av den personliga lyckan så missgynnade man.

Bilden med dödsrunan? - var skulle Olof lämpligast placera den? "Naturligtvis", sa han för sig själv, "dess givna plats är ju längst bak i farmor Lisas 'vilande och gömda dagbok' ". Den hade han uttryckligen fått hedersuppdraget att förvalta av pappa Johan till fromma för efterkommandes bildning om skeendena i tidens ström. Oh, så väl Olof minns farmors väna förmaningar, befriade från gnatets gny! Dryckenskapen var vid den

tiden ett stort samhällsproblem. Utan att förtröttas inpräntade hon i de båda brödernas sinnen superiets förbannelse. Till att rena yttre sår är denna vätska, spriten, alldeles förträfflig men skapar sårnader såväl i själ som kropp vid dess brukande som förrädiskt dukande gift framkallande falsk behagkänsla. Deras egen farfar dog i förtid på grund av spriten. "Han var mycket snäll och god och de skulle säkert ha varit lyckliga om han levat kvar", försäkrade Lisa. Detta var ju i en tid, när familjebanden hade en emotionell styrka av ädlare slag än senare enligt mångas mening.

Kvast-Lisa var begåvad med ett enastående sinne och intresse för vad som hände sig inte bara i den egna snäva synkretsen utan jämväl blick och förmåga till att betrakta det väsentliga vad stort hänt ute i den "våldeliga världen" som hon uttryckte det. Av vänliga kunder bland herrskaperna inne i stan fick hon klipp ur de dåtida nyhetsmedierna, tidningarna. Allteftersom år lades till år blev detta historia av framtida växande värde.

Romansernas mentor av denna lite ovanliga och fridsamma idyll, Almqvist själv, har lämnat vägarna öppna för vår fantasi vad angår Lisas blänk och blickar under sina körslor på lördagarna. Hjulspår och stigar är markerade på bifogade karta från år 1827.

Definition av forntida väg

Eftersom skildringen fokuseras på det konkreta begreppet VÄG kan det vara lämpligt att beskriva detta hur det var under första halvan av 1800-talet. I icke ringa omfattning gick färdlederna även över sjöar och vattendrag samt genom kanaler med slussar.

I vår komfortabla värld är det inte så enkelt att föreställa sig hur "sträckorna för förflyttning" var beskaffade på Lisas tid. För vägnas förkovran blev det nödvändigt att i lag stadfästa vissa fundamentala bestämmelser sedan medeltiden och fastslå en byggningsbalk av år 1734. Några mått: landsväg, även kallad kungsväg, skulle ha 10 alnars (6 meters) bredd; kyrkväg, kvarnväg och färväg 5 alnars (3 meters) bredd.

Några "talande" citat: "-----alla ega broar byggja och vägar rydja (röja), så den som eger i by, som de som mera eger, varefter sina egor."

"Där sankt är skall vara väl broat och med sten lagt."

Vägnas anläggande och underhåll är lika gammal som mänskligheten själv i sina behov av kontakter och kamp mot tidens flykt. Vagnkonstruktionerna blev alltmer förbättrade vad gäller lättare hantering, styrka, säkerhet och komfort. Naturligtvis måste anpassning ske till de framtida behoven i varudistributionerna och ökad handel. Högre farter och större lastkapacitet krävde exceptionella lösningar. Nu öppnades en stor marknad för initiativrika och innovationsstinna tekniker och konstruktörer. Först måste

problemen lösas för att skapa vägar för dragmaskinerna med ångan som kraftkälla. Män som svensken John Eriksson, George Stephenson m.fl. initierade nu denna nya tekniska tidsålder.

Embryoet till den egentliga JÄRNVÄGEN uppstod i samband med gruvdriften. Det var "plankbanor" som klarade att användas för transporter av kol i Newcastle-området från gruvorna till utskeppningskajerna vid floden Tyne. Hästarna kunde dra 2 - 3 gånger så stora lass som på vanliga vägar. En process likt födslors våndor föregick tillkomsten av det fasta underlaget RÄLEN eller RÄLSEN av järn. Normalspårvidden 1435 mm infördes av George Stephenson. Så kom benämningen RALLARE till de verkliga "stålmännen", de mest hedervärda "banbrytarna" i bokstavlig mening! Nu var det dags för ång-LOKET att avlösa hästen som dragare. Genom att utrusta vagnshjulen med flänsar kunde man nu bogsera ett obestämt antal vagnar. Järnvägs-TÅGET var fött!

När första tåget rullade genom Ed

Sedan en tid hade Sverige blivit väl-signat med denna nya teknik i trafik! Det första tåget på spåren av järn genom Ed avgick från Stockholm till Uppsala denna onsdag den 19 september 1866. Slottet Stora Wäsby måste med eller egen vilja vara med och skriva historia genom att offra en del av den mycket vackra och omtalade parken. De trogna trädens stolta fågnad blev nu utan förbarmande överkörd, abrupt och känslolöst. Det var nu de stora

omvälvningarnas epok, nya hjulförsedda kvastar sopade undan vad förr betraktades som heligt i många avseenden! Hela Ed och folk från grannsocknarna var i fest- och glädjeyra inför evenemanget. Det spelades och sjöngs för att manifesteras. Fiol, nyckelharpa och en del militärmusik spelades. Vid den här tiden höll dragspelet på att tränga ut fiolen som folkinstrument. Nu var Johann Strauss d.ä. i ropet och denne formligen berusade sin publik. Straussnamnet blev nu en garant för fiolens fortsatta popularitet. Smed-Sven hade gjort sina beting och blev fri från tjänsten. Sedan glammet och

larmet ebbat ut gladd sig familjen över dessa friheters möjligheter. Det var en sann lisa för själen att komma ifrån denna hammar- och släggsламrande miljö och i stället för någon tid vistas i det kära Grimstahamn. Hustrun Gertrud fick tillfälle att skörda i den lilla jordplätten, som hörde till det friköpta torpstället. Kanske det blev en premiärätning av de färska grönsakerna. Nu hade blommor och grönt fägnat ögats lust färdigt för i år, dofterna av livets nektar sinat och lockar ej längre humlor, bin och mera oälskade små flyn att spela sin symfoni av evighetens spröda toner.

Grimstahamn

är själva livets ljuva famn för johan och katrin!
dansnatur i durromans så underbart fin
mellan johan och katrin! barn i lycka uti hemmets härd
- det kan man tycka -
garant för rosendans i vår svåra värld?
nej, nej, så alltid ej! så hur gick det sen?
vad hände sen för barnen till
johan och hans vän?
Utblickar från en gammelvärld.

Carl Hägervind
Fortsättning nr. 4/97

ORDNINGSFÖRESKRIFTER FÖR HEMBYGDSGÅRDENS LADUGÅRD

Ladugården uthyres endast till slutna sällskap och till kursverksamhet, dock ej till ungdomsfester eller fester med dans.

Slutet sällskap är en begränsad krets av personer, som har någon form av gemensamt intresse eller tillhör samma gemensamma sammanslutning.

AVGIFTER: per kväll 500 kr

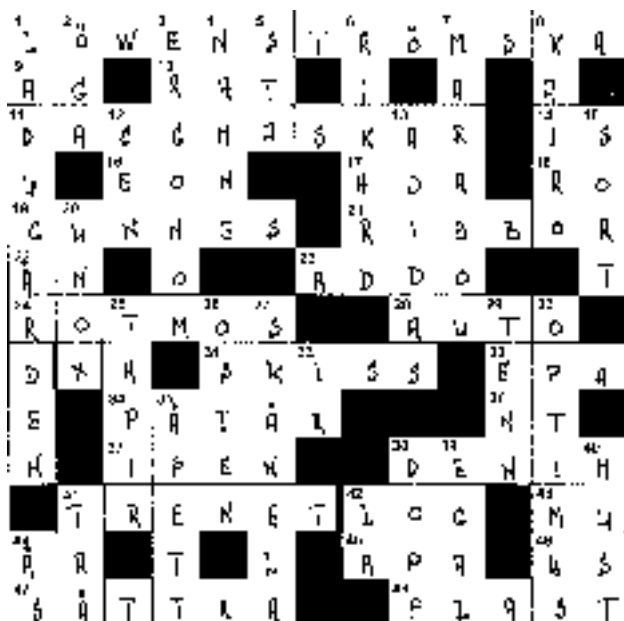
enskilda korta sammankomster 100 kr per timme

kurser med minst 5 kurssammankomster 50 kr per timme

För tillgång till pentry tillkommer en fast avgift på 50 kr

Boställsvärdinnor: Nora Lundberg, Hagvägen 11, tel 590 335 49

Anne Maxe, Kvarnvägen 18, tel 590 313 53

Korsord nr 2

Bland 12 insända svar har nedanstående vinnare dragits. De får var sin bok. Kontakta Lennart Hedlund

tel. 590 911 92

Signe Sernelin

Kerstin Eckerröt

Inga Lisa Gustafson

Upplands Väsby Hembygdsförening
Hagvägen 2 / Pukslagargatan
194 40 Upplands Väsby

Telefon 08-590 826 40 Hembygdsgården
Postgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 1996

	Telefon
Gösta Karlsson, ordförande	590 314 23
Örjan Abrahamsson, vice ordförande	590 332 70
Lennart Hedlund, kassör	590 911 92
Inga Lisa Gustafsson, registrator	590 336 42
Ulf Gustafsson, boställsvård	590 972 70
Bengt Hedlund, kommunvald	590 304 95

ERSÄTTARE

Lena Aspman, Vivi Wallin, Monica Berglind,
Bertil Widlund, Birgitta Nevdal och
kommunvald ersättare Hans Lauenstein.

MEDLEMSBLADET

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Carl Hågervind, redaktionskommitté	590 844 46
Ann Mari Karlsson, redaktionskommitté	590 314 23
Lennart Hedlund, styrelsens representant	590 911 92

REVISORER ORDINARIE

Björn Lundin
Harald Forslund

ERSÄTTARE

Kerstin Björkman
Arne Mattsson

BOSTÄLLSVÄRDINNOR:

Nora Lundberg	590 335 49
Anne Maxe	590 313 53

Till valberedning inför nästa årsmöte valdes: Kerstin Hammarin, Hans Hed samt Harald Torkelsson, Kerstin Kéry ersättare.